

Projekt dotyczy zmian, jakie zachodzą we współczesnym myśleniu historycznym na skutek obserwowanego obecnie na świecie powrotu religii lub/i jej nowej widzialności w sferze publicznej. Określa on, krytycznie analizuje i ustosunkowuje się do wyzwań badawczych i możliwości, jakie przed współczesną humanistyką stawia tzw. zwrot postsekularny będący intelektualną reakcją na zjawisko powrotu religii. Refleksja postsekularna to dynamicznie rozwijające się interdyscyplinarne pole badawcze, w ramach którego bada się kwestie kryzysu sekularyzacji i różnych form powrotu religii. Reprezentujący je badacze (m.in. Giorgio Agamben, Agata Bielik-Robson, Karina Jarzyńska, Magdalena Lubańska, John Milbank, Charles Taylor czy Slavoj Žižek) z jednej strony szukają odpowiedzi na pytania o przyczyny tych zjawisk, a z drugiej często widzą w nich pretekst do traktowania wyobrażeń religijnych, duchowych czy teologicznych jako inspiracji dla własnych koncepcji.

Symboliczną datą wyłonienia się zwrotu postsekularnego jest 11 września 2001. W reakcji na zamachy terrorystyczne na World Trade Center w Nowym Jorku niemiecki filozof Jürgen Habermas wysunął koncepcję „społeczeństwa postsekularnego”. Rozumiał przez to obecny stan nowoczesnych społeczeństw o przeważnie świeckiej tożsamości, w których spory udział mają obywatele reprezentujący różne światopoglądy religijne. Refleksja postsekularna rozwinęła się szczególnie w filozofii, socjologii i literaturoznawstwie, a także w antropologii i archeologii, jest jednak słabo obecna w historii. Projekt ma na celu wprowadzenie myśli postsekularnej do teoretycznej refleksji historycznej i pomóc w odpowiedzi na następujące pytania: jakie znaczenie dla historyków ma dzisiaj teoria i problem sekularyzacji? Jaki wpływ na uprawianie historii wywiera powrót religii? Jakie teorie, podejścia i narzędzia badawcze są potrzebne, by przeanalizować te zjawisko?

Analiza zróżnicowanego materiału teoretycznego i historycznego pozwoli na sformułowanie koncepcji historii postsekularnej jako samodzielnej perspektywy w ramach refleksji historycznej, a także na zbudowanie takich nowych kategorii badawczych, jak „wydarzenie postsekularne” czy „postsekularny reżim historyczności”. Posłużą one prowadzeniu badań porównawczych nad różnymi obliczami powrotu religii we współczesnym świecie i związanych z nimi przemianami myślenia historycznego. Pierwsze z nich odnosi się do wydarzeń, które inaugurują kondycję postsekularną w danym kontekście czasowo-przestrzennym, drugie zaś – do przemian świadomości historycznej w tych warunkach. Stawiam hipotezę, że we współczesnym dyskursie historycznym funkcjonują mechanizmy kształtujące myślenie i piarstwo historyczne, które mają charakter „kryptoteologiczny”, tzn. pochodzą od wyobrażeń o pierwotnie teologicznym charakterze. Chociaż w trakcie swego rozwoju historia poddana została sekularyzacji, to jednak proces ten nie został dopełniony i zakończony. Projekt ma przedstawić diagnozę tego stanu rzeczy, określić stan refleksji historycznej jeżeli chodzi o jej (post)sekularną kondycję i pokazać możliwości, jakie tworzy dla historii jako dziedziny wiedzy.

Badania mają charakter przede wszystkim porównawczy. Polegają na szerokiej analizie piarstwa historycznego, a także dokumentów archiwalnych i wywiadów. Ich przedmiotem jest m.in. twórczość takich współczesnych historyków i teoretyków historii, jak Hayden White, Krzysztof Pomian, Dominick LaCapra i Dipesh Chakrabarty. W ich koncepcjach poszukuję przykładów wpływu myślenia profetycznego na narracje historyczne, związków między historią świecką a historią świętą, mitologicznych konotacji wybranych pojęć teoretycznych czy sprawczości bytów nadprzyrodzonych.

Przedmiot badań stanowią także dyskursy na temat takich zjawisk związanych z powrotem religii, jak zamachy terrorystyczne na World Trade Center w Nowym Jorku 11 września 2001, tożsamościowe reperkusje rozpadu ZSRR (szczególnie buriacki kult ciała buddyjskiego lamy Itigelowa) czy rewolucja islamska w Iranie 1979. Uznając ich wpływ na współczesną kondycję świata oraz na język współczesnych nauk humanistycznych i społecznych, formuję kategorie badawcze mające służyć teorii historii do ich lepszego uchwycenia oraz prowadzenia badań porównawczych.

Podjęcie projektu jest motywowane przede wszystkim luką badawczą dotyczącą postępującego od 2001 roku wpływu wyobrażeń religijnych na myślenie historyczne. Inny powód to wzrastający wpływ idei religijnych na współczesne społeczeństwa w skali globalnej (także polskie). Mierząc się z kryzysem procesu i samej idei sekularyzacji, refleksja historyczna ma okazję do przetestowania swojej społecznej użyteczności. Chodzi także o udowodnienie autonomii historii wobec innych nauk humanistycznych i społecznych, zwłaszcza w aspekcie rozwijania teorii służącej uchwyceniu dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości.

Rezultatem projektu będzie zidentyfikowanie, analiza i przedstawienie zmian zachodzących we współczesnym myśleniu historycznym pod wpływem zjawisk stanowiących impuls dla rozwinięcia się dyskursu postsekularnego. Koncepcja historii postsekularnej, wsparta nowymi kategoriami badawczymi, ma włączyć teoretyczną refleksję historyczną do toczących się w humanistyce dyskusji na temat wpływu religii na rozważania naukowe i zmieniającej się relacji i miejsca religii w świecie. Ponadto oferuje także reinterpretację współczesnego myślenia historycznego w niestosowanej dotychczas perspektywie postsekularnej, oferując innowacyjne interpretacje i nowe kategorie badawcze dla teorii historii.